

Absurdný šťastný človek – Sizyfos, Mersault a Meursault

Magdaléna Miklušičáková

MIKLUŠIČÁKOVÁ, M.: Absurd Happy Man – Sisyphos, Mersault and Meursault. *Studia Aloisiana*, 5, 2014, 4, s. 19 – 30.

We could say Albert Camus is an author of the absurd. For him the absurdity is first of all an emotion, that arises from the incoherence between a man and the world. A man who sees this absurdity, but does not agree with it is an absurd man. What exactly means the "absurd man" Camus explained in his first philosophical essay *The Myth of Sisyphus*. How the absurd man can exist and live in this world Camus demonstrated in the novel *The Outsider*. But before *The Myth of Sisyphus* and *The Outsider* he wrote a similar but a different novel, which has not been published during his life: *A Happy Death*. Both of the main characters from these two novels die, but they die happy. What is similar and what is different about these two novels? And what exactly does it mean to be happy in works of Camus?

Keywords: absurd, absurdity, lucidity, freedom, happiness

Albert Camus (1913 – 1960) je bežne radený medzi existencionalistov¹, no on sám sa od nich vyčleňoval a označoval sa za „absurdalistu“. Nehovorí však o „filozofii absurdity“, ale skôr o „teórii absurdity“. To súvisí s tým, že sa vždy štítil označovať sa za filozofa. Sám sa vnímal viac ako literát. A Camus naozaj viac ako filozof bol spisovateľ, dramatik a režisér. Bol tiež novinár a politický aktivista. A bol aj filozofom a kládol si existenciálne otázky.

Jeho pôvod, krajina, kde vyrastal, rodinné pomery, detstvo, mladosť i choroba, to všetko sa značne odráža v jeho tvorbe a postavy, ktoré utvára, majú často autobiografické črty. Toto pozadie by v istom zmysle mohlo vy-

1 Spoločná črta filozofie existencie, existencionalizmu je subjektivita individua, a teda vedomie vnímajúce, prežívajúce a precítujúce samo seba. „Existencionalizmus je *realizmus* a, ak chcete, i *naturalizmus*, ale nového typu: je realizmom ľudského života v jeho jedinej pôvodnej podobe, je realizmom číreho ľudského konkrétneho. Človek je v ňom daný ako individuum, izolované, osamelé a v sebe rozpoltené.“ ČERNÝ, V.: *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha : Mladá fronta, 1992, s. 29.

svetliť veľa z jeho myšlienok a názorov. No my sa na ne chceme pozrieť akoby oddelene. Chceme sa pozrieť na to, čo hovorí (nie prečo asi to hovorí).

S jeho menom sa viaže už spomenutý pojem absurdity, ale i pojem revolty. My sa zameriame na prvý z nich. Ako východiskový materiál sme si vybrali tri Camusove „absurdné“ – „absurdalistické“ diela: *Šťastná smrť* (*La mort heureuse*, 1971), *Mýtus o Sisyfovi* (*Le mythe de Sisyphe*, 1942) a *Cudzinec* (*L'Étranger*, 1942), v ktorých sa zameriame predovšetkým na absurdného človeka s jeho možnosťou byť šťastný a tiež na morálku, ktorou takýto človek disponuje. Najprv sa pokúsime zistiť, kto to absurdný človek je, a to najmä prostredníctvom Camusovej filozofickej eseje *Mýtus o Sisyfovi*. Ďalej sa zameriame na to, ako sa absurdný človek správa a žije, vychádzajúc z Camusových postáv z románov *Cudzinec* a *Šťastná smrť*.

Teória absurdity

Základným pojmom Camusovej teórie absurdity je ani nie tak pojem „absurdita“ a „absurdno“, ale „pocit absurdity“. Pocit absurdity je pocit precitnutého človeka, človeka, ktorý si jedného dňa položí otázku „prečo“ a zistí, že na túto otázku nenachádza odpoveď. Je to pocit sprevádzajúci človeka konfrontujúceho sa so svetom, v ktorom žije. Je to „roztržka“, rozpor medzi človekom a jeho životom, medzi človekom a svetom, medzi „duchom, ktorý túži, a svetom, ktorý vždy sklame“². „Človek volá, túži, hľadá poriadok a zmysel, hľadá odpoveď, chce svetu porozumieť, ale odpoveď nenachádza, svet nezrozumiteľne mlčí. Absurdno sa rodí z tohto rozporu medzi ľudským volaním a nerozumným mlčaním sveta.“³ A tak ako človek nerozumie svetu, rovnako nerozumie ani sebe samému.

O kom a o čom môžem skutočne vyhlásiť: „To poznám!“ Cítim srdce, ktoré je vo mne, a usudzujem, že existuje. Tohto sveta sa môžem dotknúť, a tak tiež súdim, že existuje. Tu však končí všetko moje poznanie, všetko ostatné sú konštrukcie. Ak sa totiž pokúsim zmocniť toho JA, ktorým som, ak sa pokúsim ho definovať a zhrnúť, bude to len voda pretekajúca mi pomedzi prsty. ... Priepasť medzi istotou mojej existencie a obsahom, ktorý sa tejto istote usilujem dať, nebude nikdy preklenutá. Navždy zostanem sám sebe cudzí.⁴

Spoznal som, že i keď som vďaka vede schopný pochopiť javy a vyčíslieť ich, nemôžem sa zmocniť sveta. Aj keby som prstom prešiel celý jeho reliéf, nevedel by som o ňom nič viac.⁵

2 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*. Praha : Svoboda, 1995, s. 70.

3 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 44.

4 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 33.

5 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 35.

Absurdita sa však nenachádza ani vo svete, ani v človeku samom, ale v ich spoločnej prítomnosti. Je to práve vzťah medzi nimi, ktorý vytvára pocit absurdity.⁶ Človek sa tak cíti ako cudzinec. Cudzí vo svete, cudzí sebe samému a cudzí ľuďom, cudzí medzi ľuďmi. Cíti sa cudzincom a svoj život vníma ako absurdný. Camus sa teda pýta, či sa má takýto nezmyselný život udržať, alebo ukončiť. Otázka samovraždy a zmyslu života, otázka, či život „stojí za to“, aby sme ho žili, je podľa neho základnou filozofickou otázkou.⁷ Všetko ostatné je druhoradé. Podstatná je totiž naša odpoveď a jej dosah, konanie, ktoré bude po odpovedi nasledovať.

Samovraždou podľa Camusa človek priznáva, že životu nerozumie, že je nad jeho sily, a tak sa (ho) vzdáva. Camus sa pýta, či je samovražda skutočne logickým vyústením absurdity, pričom rozlišuje medzi fyzickou a filozofickou samovraždou. Ako filozofickú samovraždu Camus označuje všetky filozofické koncepcie (najmä filozofické koncepcie existencialistov)⁸, ktoré ponúkajú únik z absurdity, a to v momente, keď z absurdity vyvodzujú zmysel, nádej, vieru – jednoducho nájdú dôvod, prečo dúfať. Absurdno je tak integrované a mizne. Únikom z absurdity je aj fyzická samovražda, keďže absurdno, ktoré nie je možné mimo človeka, sa končí v momente jeho smrti. Podľa Camusa absurdita sa nedá vyriešiť ani jej (filozofickou) negáciou, ani negáciou (smrťou) človeka. „Neprichádza do úvahy zamaskovať dôkazy, potlačiť absurdno popretím jedného z členov rovnice,“⁹ píše. Absurdno nemá byť vyriešené, človek nemá hľadať nijaké riešenie. Jedinou adekvátnou odpoveďou na absurditu je nechať absurditu (i človeka) žiť.

Človek vedomý si absurdity, ktorú žije, ju však neschvaľuje, a tak je absurdno stále živým, neutíchajúcim zápasom a jediným prijateľným postojom človeka je vzburá, trvalá konfrontácia s absurdnom.¹⁰ A práve táto vzburá dáva ľudskému životu cenu, ona ukazuje veľkosť existencie. Camus píše: „Teraz už rozumiem, prečo doktríny, ktoré mi všetko vysvetľujú, ma zároveň oslabujú. Zbavujú ma ťažoby vlastného života, no je potrebné, aby som ju niesol sám.“¹¹ Človek teda ponesie ťarchu absurdity a pocit absurdity ho bude sprevádzať celý život, s týmto pocitom bude žiť a z neho bude odvodzovať všetko ostatné. Toto je jasnozrivosť. Len jasnozrivé vedomie udržuje neustále jasne prítomné uvedomenie si absurdity, neustále protirečenie a vzburu.

Jedinou podobou života sa teda pre človeka stáva absurdno. Život nemá nijaký zmysel, ani cieľ. Je len život, nijaký cieľ a zmysel ani neexistujú. A tak neexistuje ani nijaká škála hodnôt, ktorá by určovala jeho kvalitu. Jedinou

6 J. P. Sartre o Camusovom termíne „absurdno“ (december 1945): „Camusova filozofia je filozofia absurdity, pre neho absurdita vyrastá zo vzťahu medzi človekom a svetom, medzi racionálnou požiadavkou človeka a iracionálnosťou sveta.“ Porov. CRUICKSHANK, J.: *Albert Camus and the Literature of Revolt*. London: Oxford University Press, 1959, s. 45.

7 Porov. CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 14.

8 Camus spomína Jaspersa, Heideggera, Husserla, Kierkegaarda, Šestova, Schelera.

9 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 71.

10 Porov. CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 77.

11 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 78.

hodnotou je život sám. Preto neexistuje ani rozdiel medzi (mojím) životom a (jeho) životom, je len (môj) život a (jeho) život.

...nijaká hĺbka, nijaká vášeň a nijaká obeť nie sú schopné v očiach absurdného človeka (ani keby si to prial) položiť znamienko rovnosti medzi vedomým štyridsaťročným životom a šesťdesiat rokov trvajúcou jasnozrivosťou. ... Človek si nevyberá. Absurdno a život navyše, ktorý absurdno so sebou prináša, *teda nezávisia od vôle človeka*, ale od jeho opaku, ktorým je smrť.¹²

Takto Camus odvodzuje novú zásadu: „...nie je dôležité žiť lepšie, ale žiť viac.“¹³

Absurdný človek sa teda neusiluje absurditu vyriešiť, ale neustále si je jej vedomý, neustále je s ňou konfrontovaný, s ňou žije.¹⁴ Camus usudzuje, že život a konanie absurdného človeka sa potom musia nevyhnutne riadiť presvedčením o tejto absurdite, tak ako aj činnosť človeka, ktorý nepodvádza, je podriadená tomu, v čo verí.¹⁵ No čo to v praxi znamená, že jeho konanie – činy a správanie – sa riadi takýmto presvedčením o absurdite? Camus odpovedá, že absurdný človek je slobodný, nevinný a stojí mimo akejkolvek etiky alebo bežnej morálky.

Absurdita života (bez nádeje a budúcnosti) človeka „poučuje“ o nemožnosti dosiahnuť večnú slobodu. Sloboda bytia neexistuje, „jedinou realitou zostáva smrť. Po nej už neexistuje nič. Nemám slobodu trvať ďalej,“ píše Camus.¹⁶ Dovtedajšie presvedčenie o údajnom zmysle života človeka spútalalo a on, podriadený tejto ilúzii, cieľu, ktorý mal dosiahnuť, bol otrokom imaginárnej slobody. Až zbavený zajtrajška a budúcnosti je skutočne slobodný. Existuje jedine sloboda ducha a sloboda činu.

Absurdný človek sa cíti a je nevinný, neverí vo večnosť a nerozumie hriechu. Jeho nevinnosť mu dovoľuje všetko. On od seba žiada žiť a držať sa len toho, čo pozná, nepripúšťa, čo nie je isté. Camus však zdôrazňuje, že táto nevinnosť je desivá, „nie je to vyslobodzujúci a radostný výkrik, ale horké konštatovanie“¹⁷. Absurdný človek vie, že nič nie je isté, to je jeho istota. Preto chce vedieť, či je možné žiť „bez odvolania“.

Človek, ktorý verí v zmysel života, žije podľa určitých hodnôt, ktoré ovplyvňujú jeho rozhodovanie a konanie. S absurdným človekom je to naopak. Ak by bol absurdný človek ochotný pripustiť nejakú morálku, tak jedine

12 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 87.

13 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 84.

14 Camus ďalej vo svojej eseji *Mýtus o Sisyfovi* podal ilustračné príklady absurdného človeka v troch typoch, ktoré pomenoval podľa charakteru: Donchuanstvo, Komédia a Dobývanie. Vzhľadom na zameranie tohto článku sa však týmto myšlienkam nebudeme hlbšie venovať.

15 Porov. CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 18.

16 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 80–81.

17 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 94.

morálku, ktorá „sa neoddeľuje od Boha: ktorá sa predpisuje“¹⁸. No on v Boha neverí, žije mimo neho. Pokiaľ ide o každú inú morálku i amorálnosti, slúžili by mu len na ospravedlnenie, no on sa nemá za čo ospravedlňovať, cíti sa a je nevinný.¹⁹ Absurdný duch posudzuje všetko bez zaujatia. Neexistuje vina, len zodpovednosť a dôsledky ľudského konania môžu slúžiť ako základ budúcich činov. V absurdnom svete sa nedá nič predvídať ani stanoviť. „Aké pravidlo by mohlo vzísť z tohto nerozumného poriadku?“²⁰ pýta sa Camus a sám aj odpovedá: „Jediná pravda, ktorá môže absurdnému človeku pripadať poučná, nie je v nijakom prípade formálna: oživuje a uplatňuje sa v ľuďoch. Preto absurdný duch rozhodne nemôže hľadať na konci svojich úvah etické pravidlá, výhradne ich ilustrácie a dych ľudských životov.“²¹ V tom je aj ťažoba absurdna; neexistuje nijaká teória, autorita ani norma, na ktoré by sa mohol odvolať.

Absurdný „hrdina“

„Prototypom“ absurdného človeka – jeho postojom k sebe, životu a svetu – je pre Camusa mýtická postava Sifyfa. Sifyfos, odsúdený bohmi na namáhavú, nikdy sa nekončiacu a nezmyselnú činnosť, neustále tlačí pred sebou na vrchol kopca balvan, ktorý sa na samom vrchole vždy opäť a opäť zvalí dolu a Sifyfos začína vždy odznova.

Sifyfov príbeh je tragický, lebo Sifyfos nemá nádej. Táto tragickosť je umocnená práve vedomím absurdného stavu, nezmyselnej a nikdy sa nekončiacej činnosti. No podľa Camusa Sifyfos práve vedomím tejto absurdity víťazí nad bohmi, balvanom i nad svojím osudom: „Jasnozrivosť, ktorá mala byť jeho utrpením, zároveň dovŕšuje jeho víťazstvo.“²² Sifyfos sa vracia ku svojmu balvanu, tak ako sa absurdný človek obracia ku svojmu životu. Jeho osud mu patrí, v tom je jeho radosť.²³ A Camus končí slovami: „Musíme si predstaviť, že Sifyfos je šťastný.“²⁴

Literárnu podobu absurdného človeka vytvoril Camus v postave Meursaulta v románe *Cudzinec*. Meursault je, aj podľa samotného autora, zosobnením absurdného človeka. No Camus vytvoril dve postavy s týmto menom, respektíve s takmer rovnakým priezviskom. Mená (priezviská) týchto postáv sa líšia len jedným písmenkom.

V rokoch 1936 – 1938 pracoval Camus na príbehu mladého Patricea Mersaulta, ktorý však sám nepublikoval. Román vyšiel až jedenásť rokov po autorovej smrti, v roku 1971 pod názvom *Šťastná smrť*. V roku 1942 vo svojej

18 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 93.

19 Porov. CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 94.

20 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 94.

21 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 95.

22 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 163.

23 Porov. CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 165.

24 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 166.

filozofickej eseji *Mýtus o Sifyfovi* predstavil Camus svoju „teóriu absurdity“ a vzor absurdného človeka v mýtickej postave Sifyfa. V tom istom roku publikoval aj román *Cudzinec*, kde je hlavným protagonistom mladý muž Meursault (krstné meno postavy autor v diele neuvádza). Napriek tomu, že Meursault a Meursault²⁵ majú (okrem mena) veľa podobných znakov, nie sú úplne totožní.

Cudzinec

Meursaultov príbeh je na prvý pohľad jednoduchý. Je to obyčajný mladý muž, ktorý pracuje ako úradník. Vo svojej štvrti a v dome, kde býva, má pár známych a má tiež milenku. Na prvý pohľad nič nezvyčajné. No pre Meursaulta je už od prvej strany charakteristická apatickosť a absencia hlbších citov. A práve to ho robí odlišným od ostatných. Hneď v prvej vete románu sa dozvedáme, že Meursaultovi zomrela matka, no on neplače, on vlastne vôbec nesmúti. Táto „strata“ pre neho nič neznamená. Zúčastní sa na matkinom pohrebe, no v podstate je na ňom neúčastný. Na druhý deň po pohrebe sa ide kúpať a nadviaže milenecký vzťah s Marie. No ani Marie preňho nič neznamená. Okrem fyzickej príťažlivosti necíti ku svojej milenke vlastne nič.

...chcela vedieť, či ju milujem. Odpovedal som jej, tak isto ako minule, že to nič neznamená, ale že ju určite nemilujem.²⁶

Niekoľko dní po pohrebe matky Meursault zabije človeka, Araba. Stane sa to v spleti okolností a ako dôsledok toho, že Meursaulta rozhorúči a oslepi slnko, ktoré v ten deň priveľmi páli. Meursaulta zatknú a začne sa vyšetrovanie, výsluchy a napokon súdne pojednávanie, na ktorom hlavným bodom nie je ani tak vražda, ktorej sa Meursault dopustil, ale práve necitlivosť, ktorú prejavil na pohrebe matky. Tá dokazuje jeho vinu a Meursault je odsúdený na smrť. Až dovtedy bol Meursault apatický a len málo účastný na vlastnom živote a osude. Táto neúčasť sa najzreteľnejšie prejavuje v jeho mlčaní. Meursault precitne, až keď je po všetkom a on si vo väzení uvedomuje, že sa blíži jeho smrť. Meursault túži po (fyzickej) slobode a živote. Sprvu rozmýšľa ako slobodný človek, potom sa chytá rôznych malých nádejí a nádeje na odvolanie. No táto nádej ho privádza do šialenstva.

...sám sebe som si v istom zmysle udelil povolenie pristúpiť ku druhej hypotéze: dostal som milosť. Neprijemné na tom bolo to, že som musel krotiť búriacu sa krv i telo, z ktorých mi stúpala do očí nezmyselná, pálivá radosť.²⁷

25 Kvôli jednoduchšiemu rozlíšeniu používame (okrem citácií) v tomto článku meno Patrice namiesto Patrice Meursault pre postavu z románu *Šťastná smrť* a Meursault pre postavu z románu *Cudzinec*.

26 CAMUS, A.: *Cudzinec, Mor, Vyhnanstvo a kráľovstvo*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1992, s. 27.

27 CAMUS, A.: *Cudzinec, Mor, Vyhnanstvo a kráľovstvo*, s. 69.

Lipnúť na takejto či inej nádeji mu napokon prichodí nerozumné a prijíma alternatívu istej smrti. „Nuž čo, tak umriem,“²⁸ hovorí zmierený Meursault. No nie je zúfalý. On sa len bojí. Odmietá sa stretnúť s väzenským kňazom, má málo času a ten, čo mu ešte ostáva, nebude mŕňať na Boha. Napokon sa stretnutiu s kňazom nevyhne, no stretnutie sa končí Meursaultovým výbuchom zlosti a kňazovými slzami. Meursault nikdy, ani v okamihoch blížiacej sa smrti, neprejaví lútosť, necíti nijakú vinu.

Povedal som mu, že neviem, čo je to hriech. Mne len akurát oznámili, že som vinný. Som vinný, pykám za to, nikto odo mňa nemôže žiadať nič viac.²⁹

Už v sebe neživí nijakú nádej a už vôbec nie nádej na posmrtný život. Zomrie a zomrie celý, ako je. A hoci to tak nevyzerá, nemá prázdne ruky; je si istý svojím životom a smrťou, ktorá príde. Žil ako žil, hoci mohol žiť aj inak. No na tom predsa nezáleží, veď nič nemá význam.³⁰ Áno, žil, žil a bol, ešte stále je a je šťastný.

Meursault je cudzinec, cudzinec vo svete ľudí, kde všetkým na niečom záleží, pre niečo žijú. No jemu nezáleží na ničom. Svojou jasnozrivosťou sa od nich líši. Vie, že život je absurdný a tak veci, udalosti a vzťahy nemajú hodnotu, akú im ľudia bežne pripisujú. Meursaultovo šťastie sa nedá konkretizovať. Práve v tom sa odhaľuje autorovo presvedčenie, že neexistuje ani zmysel, ani naplnenie života, je len život.

Šťastná smrť

Ako Meursaulta spoznáваме vo chvíli, keď sa dozvedá o smrti svojej matky, tak Patricea spoznáваме v jedno chladné ráno, keď premyslene a chladne zabije človeka – dalo by sa povedať svojho priateľa.

Aj Patrice má, tak ako Meursault, milenkú, ktorú nemiluje, a láska, ktorú mu „iní dávajú, ho k ničomu nezaväzuje“³¹. Patrice má tiež pár známych vo štvrti a monotónnu prácu, v ktorej veľa nezarobí. A práve tento posledný fakt môže podľa Patricea za to, že nie je šťastný. Osem hodín denne strávi v práci, je neslobodný a chudobný, a preto nemôže byť šťastný. Nemá peniaze, a preto nemá ani čas, nemá čas byť sám sebou. No čas sa dá kúpiť, a tak by sa mohol oslobodiť od práce.

Na to, aby bol šťastný (tvrdí autor v postave Patricea a jeho priateľa Zagreusa), človek potrebuje čas. A na to, aby mal človek čas, musí mať peniaze. No samotné peniaze a čas nestačia, v človeku musí byť i túžba, resp.

²⁸ CAMUS, A.: *Cudzinec, Mor, Vyhnanstvo a kráľovstvo*, s. 68.

²⁹ CAMUS, A.: *Cudzinec, Mor, Vyhnanstvo a kráľovstvo*, s. 71.

³⁰ Porov. CAMUS, A.: *Cudzinec, Mor, Vyhnanstvo a kráľovstvo*, s. 72–73.

³¹ CAMUS, A.: *Šťastná smrť*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1997, s. 42.

vôľa byť šťastný a čisté, nevinné srdce. Ony ospravedlnia všetko. V tejto veci sú Patrice a Zagreus zajedno.

...každá bytosť, ktorá má zmysel pre šťastie, ktorá po ňom túži a potrebuje ho, má aj právo na bohatstvo. Potreba šťastia sa mi vidí tou najväčšou vznešenosťou ľudského srdca. V mojich očiach sa ňou všetko ospravedlňuje. Stačí na to čisté srdce.³²

A keď Patrice zabije Zagreusa, aby získal jeho peniaze, zabije ho v nevinnosti srdca a z vôle po šťastí. Preto Patrice tento čin nikdy neolútuje, nebude si zaň spytovať svedomie, ani nič podobné. Cíti sa a je nevinný.

Jeho úlohou je „vyhrať“ svoj život, „vybudovať si šťastie a zdôvodňovať ho“. ³³ Šťastie hľadal vždy, no až teraz ho chce z vedomej a slobodnej vôle.³⁴ A táto jasnozrivosť, toto vždy prítomné vedomie, táto neustála vôľa po šťastí, to je to, čo si musí udržať.

Už vedel, že teraz je na rade jeho vlastná vôľa byť šťastný. Lenže chápal, že na to sa musí dohodnúť s časom a že mať čas pre seba je tou najkrajšou a zároveň najnebezpečnejšou skúsenosťou. ... Chcel iba jedno – chcel držať svoj život vo vlastných rukách ako teplý chlieb, ktorý sa dá formovať. ... Po inom netúžil. Byť prítomný v sebe samom.³⁵

Od toho dňa má Patrice čas, no spočiatku sa s ním nevie dohodnúť a čas mu uniká, neskôr zas akoby mu narastal. Sloboda a samota, od ktorých toľko očakával, ho pohlcujú a ničia, až kým ich vedome neakceptuje. Postupne sa naučí žiť slobodu, samotu aj zladať sa s časom, až sa napokon naučí žiť život, v ktorom mu čas patrí.

Teraz, aspoň vo chvíľach jasnozrivosti, cítil, že čas mu patrí a že v tom jeho krátkom okamihu, ktorý uplynie, kým more sčervenie a potom zozelenie, každá sekunda preňho stelesňuje čosi večné. Ani nadľudské šťastie, ani večnosť nevidel mimo oblúka týchto dní. Šťastie bolo ľudské a večnosť každodenná. Hlavné bolo vedieť sa pokoriť, zladať si srdce s rytmom dní, a nie ho obmedzovať vlastnými nádejami.³⁶

Patrice žije svoj život pre seba samého, jeho život mu patrí, tak ako mu napokon patrí čas. Žije, prežíva a precituje prítomnosť. Minulosť ani budúcnosť ho viac nezaujímajú. A tak sám, zjednotený so sebou (so svetom, so slnkom i s morom), v sebe prítomný spoznáva, že je šťastný. Patrice je šťastný. A tu sa

32 CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 44.

33 CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 77.

34 Porov. CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 78.

35 CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 78–79.

36 CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 114.

prebúdza choroba. Patrice je chorý a umiera. Smrť príde rýchlo a nečakane, všetko sa odohrá za niekoľko hodín. Jeho jediná starosť v tomto smrteľnom zápase je zachovať si jasnú myseľ, byť prítomný až do konca. Až do konca sa nevzdať túžby po živote a šťastí, a tak nájsť „dôvod zomrieť v tom, čo bolo jeho dôvodom žiť“³⁷. Patrice zomiera šťastný. Splnil svoju úlohu, splnil jedinú povinnosť človeka: bol šťastný. Ako dlho? Deň, či dva, rok... – to nie je podstatné, podstatné je, že bol šťastný.

Šťastný človek – Patrice Mersault a Meursault

Čo majú Patrice a Meursault spoločné? Obaja sú apatickí a jasnozriví. Apatickosť je istou známkou jasnozrivosti. Nič ich nepúta, nenájdeme v nich hlbšie city a nemajú nijakú nádej. V istom zmysle už po ničom netúžia. No ani jeden z nich neuvažuje o samovražde. Nemajú ani prečo; obaja túžia žiť. No obaja umierajú a umierajú s vedomím, že boli a sú šťastní. Ako to? A v čom spočíva ich šťastie? „Šťastie a absurdno sú dve deti tej istej zeme. Sú neoddeliteľné. Bolo by chybou tvrdiť, že šťastie sa nutne rodí z objavy absurdna. Občas sa dokonca stáva, že pocit absurdna sa rodí zo šťastia,“³⁸ píše Camus. No čo je to šťastie?

Camus predstavil Patricea ako človeka, ktorému už „na ničom nezáležalo“³⁹. Dalo by sa povedať, že je rovnako apatický ako Meursault, no Patrice je v čomsi iný. Je apatický a znudený, znechutený životom, a zároveň celou svojou bytosťou po živote túži a po celý čas hľadá šťastie. Byť šťastný je jeho úlohou, jeho povinnosťou. A zároveň šťastie je pre neho na prvý pohľad niečo veľmi jednoduché.

Ešte aj teraz, len keby som mal čas... Nechal by som, nech všetko plynie, akoby ma nebolo. Všetko, čo sa mi prihodí navyše, nuž to bude ako dážd' na kameň. Osvieži ho, a už je to pekné. Lebo na druhý deň slnko kameň znova rozpáli. Vždy sa mi videlo, že práve toto je šťastie.⁴⁰

Je to neosobná, no zároveň vedomá, jasnozrivá prítomnosť. Je jedno, ako dlho bude takýto „šťastný život“ trvať. Ide o to, aby vôbec bol. Už to je šťastím.

Naproti tomu Meursault je apatický a od života nič nečaká a ani nechce, on nič nehľadá. Jediné, čo je v ňom prítomné, je nepomenovaná túžba po živote. Až v konfrontácii so smrťou sa táto túžba stáva jasnou, no zároveň

37 CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 137.

38 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 164–165.

39 CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, 1997, s. 26.

40 CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 38.

už nenaplniteľnou. Až teraz vie, že túži žiť viac, resp. žiť ešte, žiť dlhšie. Už však vie, že zomrie. Meursault v tejto konfrontácii zo smrťou zisťuje, že je šťastný. No toto Meursaultovo šťastie akoby bolo ničím. Nedá sa zachytiť ani opísať. Ono iba je. A zároveň je podobné tomu, ktoré našiel Patrice, ale on ho nehľadá, ono samo k nemu prichádza, práve preto, že on iba žije.

Je zaujímavé pozeráť sa, ako takmer každá postava v týchto dvoch románoch (okrem Araba, ktorého zabil Meursault a o ktorom nevieme vlastne nič) zomiera šťastná. Meursault i Meursaultova matka, Patrice i jeho obeť Zagreus – oni všetci totiž zomierajú jasnozriví. A ešte niečo: všetci „vyhrali“ svoj čas. Čas, v ktorom plynú neosobný Meursaultov život, čas, v ktorom čaká na smrť (na popravu), a s ktorým sa napokon „spriatelí“. Rovnako tak čas, s ktorým sa po dlhom zápase „spriatelí“ Patrice. Čas, v ktorom plynú bezútešné, ale jasnozrivé Zagreusove dni, ktorých by sa tento „mrzák“ bez nôh nikdy dobrovoľne nevzdal. Čas, v ktorom Meursaultova matka v starobe odznova žije svoj život, až kým neumrie. Čas je vlastne život. Čas je to jediné, čo Camusove postavy skutočne vlastnia, jediné, čo im patrí, s čím jediným môžu nakladať, no čo im môže byť kedykoľvek odopreté. Patríť im začína až v okamihu, keď s ním prestávajú bojovať. Svoj život žije človek v čase a každý raz zomrie. A tak ako Sisyfos víťazí nad svojím osudom, tak oni víťazia nad časom a životom. Žijú ho v celej jeho absurdite, patrí im.

S vedomím absurdity je teda späť i šťastie. Môžeme nájsť nadväznosť alebo existuje nejaká niť vedúca od Patricea Meursaulta cez Sisyfa k Meursaultovi? Patrice hľadá šťastie, je presvedčený, že práve šťastie má byť naplnením jeho života, on musí byť šťastný. Akoby bol sám autor posadnutý hľadaním šťastia v tomto absurdnom svete. No Sisyfos, ani Meursault šťastie nehľadajú. V Sisyfovi Camus deklaroval šťastie absurdného človeka a rovnako aj Meursault na konci všetkého chápe, jasne vidí, že nie je nič, len život a že on bol a je šťastný. Smrť akoby učí o živote. Ona, opak života, jediná istá, ukazuje cenu života. A tak človek víťaziaci nad absurditou sveta svojou jasnozrivosťou je človek šťastný. Vedomý si absurdity existencie, zbavený nádeje na zajtrajšok a večnosť, nič nečaká a po ničom netúži – oslobodený od plánov a očakávaní, vzdorujúc absurdite, žije svoj život a je šťastný.

Prekážka

„Absurdno nevyslobodzuje, absurdno spútava. Nedovoľuje akýkoľvek čin. Keď je všetko dovolené, to ešte neznamená, že nič nie je zakázané. Neodporúča zločin, to by bolo detinské, ale vracia výčitkám ich neužitočnosť,“⁴¹ píše Camus vo svojej eseji *Mýtus o Sisyfovi*. Ibaže Sisyfos si odpykáva svoj trest v ríši, ktorá je – a ani nemôže byť iná – bez morálky. Je tu len on, balvan a kopec. Nič viac. Nemá kam uniknúť. Sisyfos nemôže konať morálne, či amorálne.

41 CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 94.

Camus tvrdí, že na jasnozrivého človeka sa nevzťahuje nijaká škála hodnôt a nijaká morálka: „Tam, kde vládne jasnozrivosť, je škála hodnôt zbytočná.“⁴² Je to vlastne logické. Patrice aj Meursault sú nevinní, hoci zabili. Oni svoj čin neľutujú. Prvý konal premyslene, druhý v spleti okolností – náhodne. Čítame, že absurdno neodporúča zločin a že jasnozrivému človeku je všetko dovolené, čo však neznamená, že mu nič nie je zakázané. No čo je to vlastne zločin? A čo je zakázané? Na tieto otázky teória absurdity jasne neodpovedá. A v *Šťastnej smrti* i v *Cudzincovi* nachádzame len náznak odpovede.

Pozrime sa na vraždu, ktorej sa dopustil Patrice. Patrice, na rozdiel od Meursaulta, zabil vedome. Zabil Zagreusa s cieľom získať jeho peniaze. Urobil tak po tom, ako sa mu Zagreus v priateľskom rozhovore zdôveril, že na smrť síce pomýšľal, no nikdy by si život sám nevzal, bol šťastný, že ešte vždy môže horieť.⁴³ Je to ten istý rozhovor, v ktorom Zagreus prezentuje vyššie spomínané myšlienky o potrebe šťastia, nutnosti času, práve na bohatstvo a všetko ospravedľujúcom čistom srdci – myšlienky, ktoré ďalej ozrejmuju Patriceovu nevinnosť. Okrem „túžby po šťastí“ je táto „úkladná vražda“ tou najzrejmou odlišnosťou románov. No Camus sám Patriceov príbeh nikdy nepublikoval.

V románe *Cudzinec* predstavuje Camus inú vraždu. Nie tú, ktorej sa Meursault dopustil, ale vraždu, ktorej obeťou sa má Meursault stať. On, zodpovedný, ale nevinný, označený za vinného, bol zbavený slobody a bude popravený. Bude zavraždený. Ako sme mohli vidieť, jedinou skutočnou hodnotou je podľa Camusa život. To vylučuje tak samovraždu, ako i vraždu: „Nemôžeme priznať logickosť vražde, keď ju upierame samovražde.“⁴⁴ Viac by sme sa o tejto téme dozvedeli z druhej Camusovej filozofickej eseje *Vzbúrený človek*⁴⁵ (*L'homme révolté*, 1965), kde sa Camus venuje práve problému vraždy. Ako sám Camus napísal v predslove k americkému vydaniu *Mýtu o Sifyfovi* v roku 1955, pre neho samého bol *Mýtus o Sifyfovi* akýmsi začiatkom toho, čo neskôr vyslovil v eseji *Vzbúrený človek*. Zatiaľ čo v *Mýte o Sifyfovi* rieši otázku samovraždy, vo *Vzbúrenom človeku* chce odpovedať na vraždu, pričom oba problémy rieši bez odvolávania sa na večné hodnoty, ktoré podľa neho stratili svoju platnosť.⁴⁶

Camus oslobodzuje človeka od náboženstva, či iných vonkajších etík, ktoré by stanovili kritérium konania. Absurdný človek sa nemá na čo odvolať. To je ľarcha, ktorú so sebou jasnozrivosť prináša, no tu sa zároveň začína črtáť Camusov humanizmus.

Etická vyprázdnenosť vzhľadom na hlavné etické a sociálno-politické hodnoty leží v samom srdci skorých Camusových filozofických prác.

42 CAMUS, A.: *Mýtus o Sifyfovi*, s. 87.

43 Porov. CAMUS, A.: *Šťastná smrť*, s. 38.

44 CAMUS, A.: *Človek revoltujúci*. Praha : Český spisovatel, 1995, s. 16; CAMUS, A.: *Vzbúrený človek*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2004.

45 Presnejší a príznačnejší sa nám javí názov českého prekladu eseje *Človek revoltujúci*.

46 Porov. Preface. In: CAMUS, A.: *The Myth of Sisyphus and Other Essays*. New York : Vintage, 1991.

V zásade Camus proklamoval, že pre neho je absurdno len vývojová fráza, ktorú treba prekonať. ... Absurdita je len začiatok nového humanizmu, ktorý môže bojovať s krutosťami páchanými či už v mene ľudstva, alebo v mene všeobecného vykúpenia. ... Camus vehementne bojoval proti náboženským a politickým náukám, ktoré sa obracajú k večnosti, a žiadal obrat od univerzálneho k určitému, od večného k časnému, od metafyzickej zodpovednosti k zodpovednosti konkrétnej a kolektívnej, od nihilizmu k humanizmu.⁴⁷

Existuje názor, že morálka, s ktorou Camus u absurdného človeka „počítal“, bola morálka kresťanská, lebo ona jediná robí ľudský život znesiteľným a človeka dôstojným.⁴⁸ Áno, sám Camus napísal, že jediná morálka, ktorú by absurdný človek mohol pripustiť, je práve táto morálka.⁴⁹ No absurdný človek Boha nepozná, žije mimo neho. Mohla by to byť teda kresťanská morálka bez Boha? No je vôbec kresťanská morálka bez Boha možná? A dá sa spojiť absurdita a jasnozrivosť, ktorej známkou je práve apatickosť a absencia hlbších citov, s morálkou, ktorej základom je láska, resp. láska, ktorá sa obetuje? Camus nepočítal s láskou, ale s ľudskosťou, pričom jediná hodnota, ktorú uznával a z ktorej vychádzal, bol život. Tak ako bol Camus absurdista, bol i humanista. Camus neveril v Boha, veril v človeka. Veril v človeka, ktorý môže byť šťastný a humánný vo svete a v živote bez zmyslu a poriadku.

Literatúra

- CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*. Praha : Svoboda, 1995.
CAMUS, A.: *The Myth of Sisyphus and Other Essays*. New York : Vintage, 1991.
CAMUS, A.: *Šťastná smrť*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1997.
CAMUS, A.: *Cudzinec, Mor, Vyhnanstvo a kráľovstvo*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1992.
CAMUS, A.: *Člověk revoltující*. Praha : Český spisovatel, 1995.
CAMUS, A.: *Vzbúrený človek*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2004.
CRUICKSHANK, J.: *Albert Camus and the Literature of Revolt*. London : Oxford University Press, 1959.
ČERNÝ, V.: *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha : Mladá fronta, 1992.
ČERNÝ, V.: Camus a morálka absurdity. In: *Tvorba*, roč. 1, 1991, č. 1, s. 21–23.
SESSLER, T.: *Levinas and Camus : Humanism for the Twenty-First Century*. London : Continuum International Publishing Group, 2008.

Mgr. Magdaléna Miklušičáková
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
e-mail: magdalena.miklusicakova@tvu.sk

Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava

47 SESSLER, T.: *Levinas and Camus : Humanism for the Twenty-First Century*. London : Continuum International Publishing Group, 2008, s. 13–14.

48 Porov. ČERNÝ, V.: Camus a morálka absurdity. In: *Tvorba*, roč. 1, 1991, č. 1, s. 23.

49 Porov. CAMUS, A.: *Mýtus o Sisyfovi*, s. 93.